

Tyfu Cymru: Taflen Cyngor Technegol Tyfu Lafant

Cyflwyniad

Gall lafant fod yn gnwd newydd ac anarferol y gellir ei integreiddio i ystod o ddaliadau tyfu cyffredin, a gall hyd yn oed integreiddio'n dda â chynnyrch eraill fel mel, os oes gennych gychod gwenyn ar y safle. Gall lafant sych gael ei werthu fel amrywiaeth o gynnyrch fel blodau sych, wedi'u paratoi'n dusw naill ai ar ei ben ei hun neu'n gymysg â blodau sych eraill fel ysgall a *Gypsophila*. Ar gyfer safleoedd 'pigo eich hun', gall lafant fod yn ychwanegiad apelgar at safle'r fferm. Gall planhigfeydd lafant mawr gael eu hurio hyd yn oed fel cefnlen i luniau priodas! O safbwynt tyfu, gall lafant gael ei drin yn hawdd heb lawer o broblemau plâu a chlefydau yn yr hirdymor. Ar ôl ei blannu, gall lafant bara 6-10 mlynedd yn dibynnu ar y pridd, y math o lafant ac amodau tywydd cyn gorfod ailblannu.

Pridd a Hinsawdd

Mae lafant yn gweddu orau i ardaloedd o law isel mewn pridd calchaid, caregog sydd wedi'i ddraenio'n dda mewn amgylchiadau sych a heulog. Lôm ysgafn dros sialc yw'r mwyaf addas, er y gellir defnyddio lôm tywodlyd os yw wedi'i galchu'n addas. Mae pridd sy'n draenio'n rhwydd yn hollbwysig, felly mae priddoedd trwm yn anaddas oherwydd y risg uwch o glefydau. Mae angen ardaloedd di-rew a diogelwch rhag gwyntoedd cryfion hefyd.

Bydd lafant yn addas i aeafau mwyn Cymru, ond gall lefel uchel o law a gwyntoedd cryfion fod yn her i'r cnwd. Y peth gorau yw plannu lafant mewn caeau cysgodol, ond os ydych eisiau tyfu ar safle sy'n agored i'r elfennau, dylech ystyried cysgodion rhag y gwynt i warchod y cnwd.

Gall lefelau glaw fod yn uwch yng Nghymru na'r ardaloedd lle tyfir lafant fel arfer, ond mae'r ffenest gynaeafu rhwng Gorffennaf ac Awst, felly mae'n annhebygol o fod yn her. Serch hynny, bydd angen draeniad da ar y cae er mwyn osgoi priddoedd rhy wlyb. pH o 7 sydd orau, ond mae priddoedd pH 5.8 - 8.3 wedi'u defnyddio i dyfu. Dylai calchu confensiynol ag amaethu arferol cyn creu gwelyau uchel fod yn ddigonol. Bydd angen monitro'r pH bob dwy flynedd, ac os ydych chi'n gweld dirywiad cyflym yn pH y calch, byddai'n syniad da rhagweld hynny gan na fydd tyfu yn hawdd unwaith y bydd y cnwd wedi'i sefydlu.

Tyfu

Gellir creu gwelyau ar ôl eu tyfu i uchder o 30 - 40cm gyda thop gwastad. Ar ôl eu ffurfio, dylai stripiau Mypex gael eu gosod dros y gwelyau i reoli chwyn, gyda phibell ddyfrhau o dan y Mypex. Ar gyfer ardaloedd mawr gellir ffurfio'r gwelyau gyda pheiriant cribo wedi'i dynnu gan dractor gyda bwrdd lefelu, ac yna gorchudd Mypex gyda pheiriant gosod polythen os ar gael. Wrth baratoi gwelyau, gadewch dalar go lew (tua 5m) os ydych chi'n defnyddio peiriannau.

Mae'n well plannu planhigion â llaw mewn twll llwybr yn y Mypex - cadwch hwn mor fach â phosib er mwyn lleihau'r ffenest ar gyfer sefydlu chwyn. Gall clipiau Mypex gael eu defnyddio hefyd i sefydlogi'r gorchudd, ond os caiff ei balu'n dda, ni fydd angen hynny.

Mae'n annhebygol y bydd angen dyfrhau sylweddol ar y cnwd, ond er mwyn cynnal tyfiant, mae'n well gwneud hyn rhag ofn y ceir tywydd poeth, sych. Gellir defnyddio dŵr sydd wedi'i dynnu o ffynnon, neu o danc storio i ddyfrhau, a gallwch hefyd ystyried defnyddio dyfais fwydo fewnol fel Mazai neu Dosatron. Gellir rhoi porthiant hefyd drwy wrteithiad o wrtaith sydd wedi'i ymgorffori yn y gwelyau wrth i chi eu paratoi. Dim ond ar ôl sefydlu y bydd planhigion yn cymryd porthiant sylweddol, lle

argymhellir cyfraddau nitrogen o 80 – 100 kg/ha a ffosfforws o 33 kg/ha. Bydd gormod o fwydo yn hybu twf llystyfiant ac yn lleihau'r cnwd.

Llinellu	Gellir gosod corblanhigion/planhigion canolig (e.e Lafant Saesnig <i>Lavandula angustifolia</i> e.e. Hidcote blue neu Munstead) 30-40cm rhwng planhigion. Ar gyfer cyltifarau mwy/talach fel croesiadau <i>Lavandula x intermedia</i> fel Grosso, dylid cynyddu hyn i 60cm rhwng planhigion.
Dyfrhau	Ar ôl sefydlu, dim ond mewn tywydd poeth/sych iawn y bydd angen dyfrhau gan eu bod yn gyffredinol yn gallu gwrthsefyll sychder. Bydd rhywfaint o ddyfrio ar ôl y cynhaeaf yn helpu i aildyfu.
Tocio	Ar ôl sefydlu, gall mathau gwydn o lafant gael eu torri'n ôl i bren hŷn ym mis Awst fel bod ganddyn nhw ddigon o amser i aildyfu cyn dechrau'r tywydd gwlyb oerach. Yn gyffredinol, mae hyn yn cynnwys tynnu pennau'r blodau a'r coesau sydd wedi darfod a thynhau siâp y llwyni yn ôl i dwf presennol y tymor.

Lafant a blannwyd mewn gwelyau codi drwy mypex.

Mathau o lafant

Y prif fathau masnachol yw Grosso, Provence, Gros Blue a Dutch Mill. Mae croesiadau *L. x intermedia* (a elwir fel arfer yn Lavandin) yn cael eu hargymell i dynnu olew a blodau ffres a sych – maen nhw'n blodeuo'n helaeth, gan roi pennau mawr â mwy o gynnwys olew na mathau *L. Angustifolia*. Mae'r mathau hyn yn wydn iawn, yn blodeuo rhwng Gorffennaf a diwedd Awst. Gall planhigion hefyd gyrraedd 60cm, sy'n olygfa drawiadol i ymwelwyr. Serch hynny, caiff corblanhigion *L. Angustifolia* fel Hidcote Blue, Maillette a Munstead eu hargymell ar gyfer blodau sych gan eu bod yn gallu para'n gryf ar ôl sychu. Mae mathau *L. Angustifolia* hefyd yn cynhyrchu olew o ansawdd uwch ar gyfer persawr a defnydd cosmetig. Mae planhigion plygio sy'n cael eu tyfu o hadau yn debygol o fod ar gael drwy fframiau prifant addurnol - ceisiwch osgoi torri deunydd i osgoi risgiau bioddiogelwch.

Cynaeafu

Gall lafant gael ei gynaeafu rhwng Gorffennaf-Awst. Os cânt eu torri i ddistyllu olew rhaid i'r holl flodau fod yn agored, gan amlaf wythnos yn hwyrach nag y byddai blodau'n cael eu torri ar gyfer y farchnad ffres neu sych. Mae'n well torri blodau pan fydd y planhigion yn sych, a bydd haul cryf yn gwella cynnwys yr olew. Os ydych chi'n bwriadu tyfu i gynhyrchu olew mae'n rhaid i chi ystyried argaeledd distyllwr yn ofalus, neu ymchwilio a buddsoddi yn eich cyfarpar distyllu eich hun - mae sut mae'r cnwd yn cael ei ddistyllu yn debygol o gael effaith sylweddol ar sut rydych chi'n cynaeafu ac yn trin eich cnwd. Mae cnwd olew o 35 - 45 kg olew/ha yn bosib mewn blwyddyn dda, ond mae 11 kg olew/ha yn debygol o fod yn fwy nodweddiadol. Dylid torri lafant sy'n cael ei dyfu ar gyfer blodau sych ychydig

cyn i'r blodau gyrraedd eu llawn dwf. Dylai'r rhain gael eu gosod ar hambyrddau agored a'u sychu y tu allan yn yr haul (wedi'u gorchuddio yn y nos) neu mewn ystafell sych sydd wedi'i hawyru'n dda.

I gynaeafu, bydd peiriannau sydd naill ai'n pontio'r gwely ac yn torri o'i flaen ei hun, neu sydd heb eu gosod ac yn torri'r rhes wrth ymyl y tractor, yn ddefnyddiol. Amrywiaeth o beiriannau pwrpasol, yn debyg i'r rheini sy'n cael eu defnyddio i gynaeafu te. Dylid defnyddio lled olwynion tractor (e.e. gwely 1m o led) i gynllunio bylchau yn y gwelyau i helpu'r cynhaeaf. Serch hynny, gallai plannu llai hyd at 2 erw gael ei dorri â llaw yn realistig.

Rheoli Chwyn, Plâu a Chlefydau

Efallai y bydd rhywfaint o wywo i'w weld 3-4 blynedd ar ôl plannu. Yn gyffredinol, nid yw hyn yn benodol oherwydd amrywiaeth o ddibenion. Gwelir y problemau gwaethaf mewn twneli, yn enwedig os ydyn nhw'n cael eu cadw'n wlyb. Mae pwysau plâu yn isel ar y cyfan, a gellir rheoli'r rhan fwyaf o broblemau clefydau gyda thoddiant - gall fod yn gnwd delfrydol i'w dyfu'n organig. Mae clefydau yn annhebygol o fod yn broblem sylweddol gyda lafant sy'n cael ei dyfu mewn caeau. Gall pydredd gwreiddiau fel *Armillaria*, *Fusarium*, *Pythium* a *Phytophthora* fod yn risg, yn enwedig mewn caeau gwlyb. Dylid hefyd cadw llygad am glwyf smotiau *Septoria* a *Verticillium*. Gall *Phoma* fod yn amlwg o fis Mai ymlaen wrth i egin ifanc ddod yn glorotig a gwywo. Dylid codi a dinistrio planhigion heintiedig yn gyflym, ochr yn ochr â phlanhigion cyfagos i rwystro'r lledaeniad.

Mae pryfed hefyd yn annhebygol o fod yn broblem mewn cnydau sefydledig. Gall dau widdonyn pry cop, nematodau dail a blagur a hopran dail fod yn broblem mewn cnydau sydd wedi'u plannu'n ffres ond ni ddylai fod yn broblem ar ôl eu sefydlu.

Y brif her o ran tyfu fydd rheoli chwyn ar blanhigion lluosflwydd fel marchwellt, ysgall y maes a dail tafol. Bydd gorchuddion Mypex yn cadw cyfran fawr o'r rhain allan o'r cae ar ôl eu gosod. Os yw'r gwelyau wedi'u ffurfio ymhell cyn eu plannu ac heb eu pwnio na'u torri, bydd chwyn yn eginu ac yn marw o dan y Mypex, felly gall fod yn well gorchuddio'r ardal gyfan os gallwch chi. Ar ôl plannu, bydd angen chwynnu â hof, ac mae'n well gwneud hyn yn gynnar ac yn aml i atal chwyn rhag sefydlu. Gall dail tafol, danadl poethion, ysgall y maes a marchwellt ymledu'n gyflym o hadau, felly gwnewch yn siŵr eich bod yn tynnu unrhyw chwyn cyn y gallan nhw osod hadau. Bydd rheoli chwyn mewn llwybrau hefyd yn bwysig. Gellid hau llwybrau gyda chymysgedd o laswellt tebyg i berllan a bydd yn helpu i sychu'r pridd, ond bydd angen torri gwair yn rheolaidd i'w gynnal. Gellir defnyddio naddion pren a rhisgl fel dewis arall rhatach.

Ymwadiad

Gwneir pob ymdrech i sicrhau cywirdeb y wybodaeth a'r argymhellion a roddir yn y nodiadau hyn. Dylid defnyddio cemegau amddiffyn cnydau yn unol ag argymhellion y label, y dylid ymgynghori â hwy cyn chwistrellu. Efallai na fydd rhai o'r plaladdwyr a grybwyllir yn y nodiadau hyn yn cael eu cefnogi gan argymhellion y label i'w defnyddio ar gnydau pwmpen ond fe'u caniateir trwy Estyniad Awdurdodi ar gyfer Mân Ddefnydd (EAMU) yn y DU o dan 'Y Trefniadau Tymor Hir Diwygiedig ar gyfer Ymestyn Defnydd (2002)'. Yn yr achosion hyn, mae defnyddio'r plaladdwr yn cael ei wneud yn ôl risg y defnyddiwr ac nid yw Tyfu Cymru yn derbyn atebolrwydd am unrhyw golled neu ddifrod a achosir gan ddefnydd o'r fath. Mae'r cyfeiriadau at gymeradwyaethau ar y label ac EAMUs ar gyfer defnyddio plaladdwyr mewn cnydau pwmpen ac maent yn gywir adeg ysgrifennu'r adroddiad hwn. Gall y rhain newid a gellir tynnu cymeradwyaeth yn ôl ar unrhyw adeg. Cyfrifoldeb y tyfwr yw gwirio cymeradwyaethau cyn defnyddio plaladdwyr. Os oes unrhyw amheuaeth, dylai tyfwr ofyn am gyngor gan gynghorydd BASIS cymwysedig - mae ar gael yn rhad ac am ddim i dyfwyr cymwys drwy raglen Tyfu Cymru. Cysylltwch â ni i drefnu apwyntiad – cyngor e-bost/ffôn ar gael hefyd.